

УДК 336.64

О. Л. Пластун, канд. екон. наук, доц., **О. М. Деркач**, здобувач,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

У статті обґрунтовано необхідність забезпечення безпеки банків та запропоновано методичні підходи щодо побудови організаційних основ її забезпечення. Як базовий варіант організації безпеки в банку обрано систему, впроваджену в ПАТ “Укрсоцбанк” як таку, що відповідає міжнародним стандартам і враховує особливості української економіки.

Ключові слова: безпека банків, управління банківською безпекою, ризики в банківській діяльності, ПАТ “Укрсоцбанк”.

Постановка проблеми. Сьогодні банківська система переживає значні зміни, обумовлені глобалізацією фінансових ринків, розвитком інформаційних технологій, розширенням асортименту банківських послуг, впровадженням інноваційних технологій в управління банками, консолідацією капіталу та ін. У таких умовах істотно збільшується можливість виникнення непрогнозованих негативних змін зовнішнього середовища банку, зокрема проведення агресивної політики конкурентами, лобіювання інтересів конкретних суб’єктів бізнесу, непартнерських дій позичальників та інше. Істотної шкоди банку можуть завдати протиправні або непрофесійні дії персоналу. Саме тому проблема забезпечення безпеки в процесі діяльності банку є надзвичайно актуальною. Окремим завданням при цьому є розробка організаційного забезпечення банківської безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні і за кордоном даною проблемою займалися Е. Гіл, О. Барановський, О. Васюренко, Б. Едрас, М. Єрмошенко, А. Мороз, Ж. Рівуар, П. Роуз, Д. Синкі та інші. Окремим питанням забезпечення банківської безпеки організації і оцінки ефективності таких дій, а також дослідженню економічних злочинів приділяли увагу такі дослідники, як Е. Ареф’єва, Т. Авер’янова, І. Андрущенко, В. Бланк, В. Карапузів, В. Гамза, В. Густов, М. Зубок, Г. Крамаренко, В. Кротюк, І. Ткачук, Г. Тосунян, В. Хилюта та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень з аналізованої проблематики, питання організації ефективної системи банківської безпеки в українських банках все же залишається відкритим.

Мета статті – розглянути особливості організаційного забезпечення банківської безпеки.

© О. Л. Пластун, О. М. Деркач, 2011

Виклад основного матеріалу. У процесі діяльності банкам загрожує значна кількість ризиків як зовнішніх (ризик ліквідності, депозитний ризик, кредитний ризик, ринковий ризик тощо), так і внутрішніх (дії персоналу, матеріально-технічні, структурно-процесуальні). Категорія "ризиків" нерозривно пов'язана з поняттям безпеки.

З прискоренням розвитку людства зменшуються періоди виникнення глобальних економічних криз, зростають їх масштаби, а головне – зі сфери виробництва вони зміщуються в сферу фінансів. У свою чергу, в цій сфері акцент зміщується в банківський сектор. Таким чином, проблеми забезпечення безпеки банків сьогодні належать не тільки до найважливіших чинників національної, але й міжнародної економіки.

Що стосується банківської системи України, то в міру залучення економіки нашої країни до світової, зі збільшенням ступеня її інтеграції в світову фінансову систему залежність від нестабільності на світових фінансових ринках зростає. Зокрема, вплив останньої світової кризи все сильніше позначається на банківській системі України: починають виникати проблеми з ліквідністю; зростає вартість ресурсів для банків; згортаються перспективні проекти через нестачу фінансових ресурсів і неможливість їх отримання на зовнішніх ринках.

Поняття економічної безпеки банківської системи, як правило, визначається як стан, при якому фінансова стабільність і репутація банківських установ не можуть бути втрачені внаслідок цілеспрямованих дій певної групи осіб або організації як усередині, так і за межами держави, а також через негативні макроекономічні і політичні чинники [1].

Безпека як система заснована на протидії існуючим загрозам. Вона характеризує стан об'єкта в цілому і забезпечується для захисту від:

- порушень нормального процесу діяльності;
- злочинного світу;
- порушень законодавства;
- недобросовісної конкуренції;
- некомпетентних і протиправних дій власних співробітників.

Забезпечення банківської безпеки можна розглядати як системну діяльність щодо запобігання або зниження тяжкості наслідків протиправних дій, що зачіпають інтереси банку.

Таким чином, разом із завданнями по забезпеченню основної, кредитно-фінансової діяльності виникають особливі завдання щодо захисту інтересів банку шляхом виконання функцій забезпечення банківської безпеки, направлених на попередження або зниження обсягів наслідків протиправних дій, небажаних для банку.

Перед безпекою банків стоять такі завдання:

- 1) ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних небезпек і загроз;
- 2) визначення індикаторів безпеки банку;
- 3) впровадження системи діагностики і моніторингу стану безпеки;
- 4) розробка заходів, направлених на забезпечення безпеки банку як в короткостроковому, так і в довгостроковому періоді;
- 5) контроль виконання планованих заходів;
- 6) аналіз виконання заходів, їх оцінка, корегування.

Діяльність підрозділу банківської безпеки направлена на:

- своєчасне виявлення реальної та (або) потенційної загрози життєво важливим інтересам банку, його працівникам і акціонерам з боку банків-конкурентів;
- визначення внутрішніх і зовнішніх причин та умов, що сприяють нанесенню матеріального збитку банку, його працівникам, акціонерам і клієнтам, перешкоджають нормальному функціонуванню і розвитку банку;
- розробка та реалізація механізму оперативного реагування на загрози і негативні тенденції, які виникають стосовно банку;
- попередження посягань на законні інтереси банку, його працівників, акціонерів і клієнтів, використання юридичних, технічних, організаційних та інших способів для виявлення і ліквідації джерел загроз його безпеці;
- локалізація і максимально повне відшкодування збитків банку, отриманих у результаті неправомірних дій з боку фізичних і юридичних осіб;
- зменшення негативних наслідків від дій банків-конкурентів та (або) кримінальних елементів у результаті безпосереднього підризу безпеки банку і створення несприятливих умов для його діяльності в досягненні поставлених цілей;
- створення сприятливих умов для реалізації банком своїх основних інтересів [3].

Перелічену сукупність основних напрямів діяльності служба банківської безпеки реалізує в рамках таких функцій, як:

- адміністративно-розпорядча, яка реалізується шляхом розробки, впровадження і підтримки в банку, його структурних підрозділах і філіях режиму безпеки;
- обліково-контрольна, яка забезпечується шляхом організації своєчасного виявлення реальної і потенційної загрози фінансовій стабільності, стійкості діяльності банку під час реалізації своїх основних інтересів, шляхом оцінки і контролю джерел цієї загрози;

- соціально-кадрова, яка реалізується шляхом участі управління банківської безпеки в підборі, перевірці і розстановці кадрів; виявленні негативних тенденцій у колективах структурних підрозділів банку і в його філіях, можливих причин і умов виникнення соціальної напруги; попередженні і локалізації можливих конфліктів;
- організаційно-управлінська, яка реалізується шляхом організаційного, матеріально-технічного і технологічного забезпечення режимів безпеки банку і його філій;
- методична, яка реалізується шляхом виявлення, накопичення і впровадження в діяльність банку позитивного досвіду з питань забезпечення безпеки;
- інформаційно-аналітична, яка реалізується шляхом цілеспрямованого збору, накопичення, обробки і надання інформації, актуальної для сфери забезпечення безпеки управління банком, шляхом організації аналітичної обробки такої інформації з використанням всіх накопичених у банку даних [3].

Для досягнення успіху діяльності за зазначеними напрямками організація служби банківської безпеки в комерційному банку повинна відповідати таким вимогам: безперервності, стійкості, активності, прогнозування і попередження порушень, комплексності і плановості.

Перш ніж аналізувати особливості організації системи банківської безпеки в ПАТ “Укрсоцбанк”, визначимо, що в банку розуміють під ризиками. Базовим ризиком у ПАТ “Укрсоцбанк” вважається так званий операційний ризик – ризик збитків у результаті помилок, порушень, шкоди, які викликані внутрішніми процесами, системами або зовнішніми подіями.

Фактична реалізація ризиків називається операційною подією. Операційні події в ПАТ “Укрсоцбанк” поділяються на сім класів (типів подій):

- 1) внутрішнє шахрайство – це дії, спрямовані на обман, протизаконне привласнення майна або порушення інструкцій, що діють, законодавства або політики банку, за винятком випадків дискримінації, за участі принаймні однієї внутрішньої сторони і за винятком нанесення навмисної шкоди;
- 2) зовнішнє шахрайство – це дії, спрямовані на обман, протизаконне привласнення майна або порушення законодавства третьою стороною без участі працівника банку, виключаючи навмисну шкоду;
- 3) трудові стосунки і безпека праці – це збитки від порушення трудових законів, угод про охорону здоров’я і безпеки праці, позовів щодо

- відшкодування нанесеної особистої шкоди або випадків дискримінації щодо персоналу;
- 4) клієнти, продукти і ділова практика – це ненавмисна або викликана халатністю неспроможність виконувати зобов’язання перед клієнтом, зокрема вимоги щодо відповідності і конфіденційності. Випадки, коли банк вчинив неправомірно, належать до цієї категорії, як і в разі, коли він зазнав збитків від таких дій з боку іншої компанії;
  - 5) пошкодження фізичних активів – це збитки, викликані природними лихами і аналогічними подіями. Всі такі події реєструються як загальні збитки, без урахування страхового відшкодування і франшизи;
  - 6) перерва в діяльності і помилки в системах – це клас збитків, викликаних технологічними проблемами;
  - 7) виконання, доставка і управління процесами – це невдала обробка трансакції або управління процесом, або ж збитки, викликані відносинами між контрагентами і постачальниками. Ці події не є навмисними і пов’язані з документуванням або здійсненням бізнес-операцій. Зазвичай ризикові операційні події, які відбулися в бек-офісі, належать до цієї категорії.

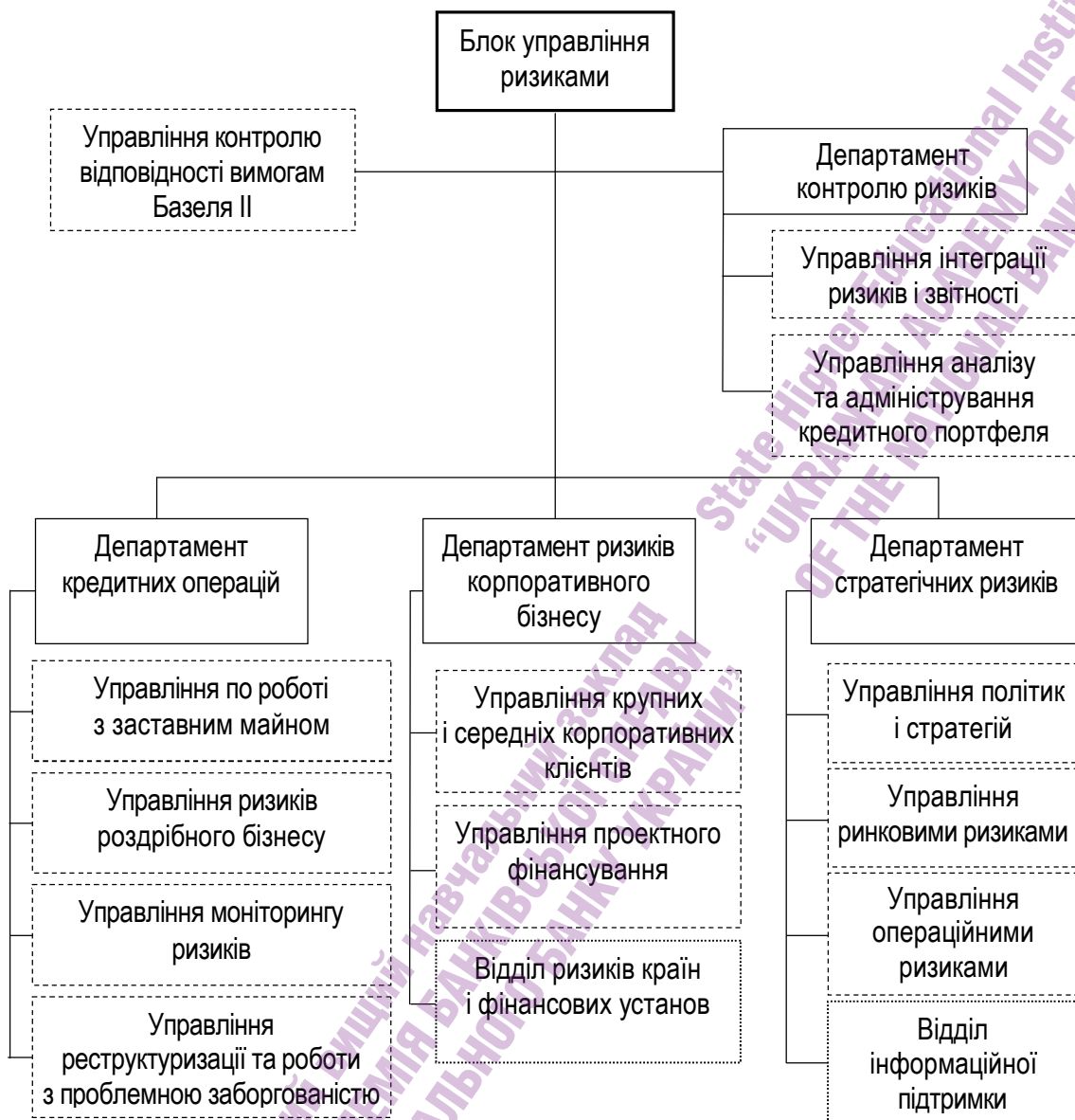
Система банківської безпеки в ПАТ “Укрсоцбанк” організована так, щоб протистояти кожній з перерахованих груп ризиків. У загальному вигляді її можна подати таким чином (рис. 1).

Рис. 1. Система банківської безпеки в ПАТ “Укрсоцбанк”

На рис. 2 наведена організаційна структура управління ризиком у банку.

Питаннями забезпечення банківської безпеки в ПАТ “Укрсоцбанк” займається Департамент банківської безпеки (Департамент ББ). Його структура наведена на рис. 3.

Рис. 2. Структура блоку управління ризиком у ПАТ “Укрсоцбанк”

Рис. 3. Структура Департаменту банківської безпеки

Метою діяльності Департаменту банківської безпеки є забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки банку, створення умов для попередження і локалізації можливих загроз конфліктів інтересів з боку реальних або потенційних конкурентів і інших осіб життєво важливим інтересам банку, його працівникам, а в деяких випадках окремим клієнтам і партнерам банку.

Департамент банківської безпеки очолює начальник. Начальник Департаменту безпосередньо підпорядковується голові правління банку, начальнику служби банківської безпеки UniCredit Group.

Департамент комплектується фахівцями з вищою юридичною, економічною, гуманітарною або технічною освітою і, як правило, досвідом роботи в банку не менше двох років або значним (не менше 3-х років) досвідом роботи в правоохоронних або контролюючих органах.

Відповідно до основних завдань Департамент ББ виконує такі функції:

1. Методичні. Полягають у розробці методичних рекомендацій, навчанні працівників банку, виходячи з їх посадових обов'язків, узагальненні і розповсюдженні практичного досвіду, напрацьованого з іншими банками і структурами з питань, які належать до компетенції Департаменту, а також у виявленні, накопиченні і впровадженні в систему банку позитивного досвіду, який стосується банківської безпеки.

2. Контрольні. Полягають у здійсненні перевірок діяльності будь-якого підрозділу банку або його філії, їх працівників з питань, які належать до компетенції Департаменту. Дотримання вимог інформаційної безпеки і захисту банківської інформації в ПАТ “Укрсоцбанк”, а також проведення службових розслідувань за фактами таких порушень і невиконання інших вимог, які належать до компетенції банківської безпеки.

3. Практичні. Полягають у реалізації програм внутрішнього контролю в головному офісі банку, в наданні допомоги щодо вирішення проблемних питань у разі їх виникнення у працівників структурних підрозділів головного офісу банку під час реалізації програм внутрішнього контролю, а також в організації реалізації програм внутрішнього контролю у філіях банку і з питань взаємодії з правоохоронними органами.

4. Адміністративні. Полягають у розробці, впровадженні і підтримці в банку та його структурних підрозділах і філіях режимів безпеки; підготовка і проведення заходів щодо забезпечення банківської безпеки.

5. Обліково-контрольні. Забезпечуються шляхом організації своєчасного виявлення реальної і потенційної загрози фінансовій стабільності, стійкої діяльності банку з реалізації своїх основних інтересів,

оцінки і контролю за джерелами цієї загрози; організації контролю за несприятливими для банку ситуаціями і факторами, ведення їх обліку; встановлення найважливіших напрямів фінансово-комерційної діяльності банку; накопичення інформації з проблем забезпечення його безпеки.

6. Соціально-кадрові. Реалізуються шляхом участі Департаменту в підборі, перевірці і розстановці кадрів; виявляються негативні тенденції в колективах структурних підрозділів банку і його філіях, можливі причини і умови виникнення соціальної напруги; попереджаються і локалізуються можливі конфлікти; інструктують і використовують як гласно, так і конфіденційно працівників банку для вирішення питань забезпечення безпеки; формують у працівників відчуття відповідальності по забезпеченню його безпеки.

7. Організаційно-управлінські. Реалізуються шляхом організаційного, матеріально-технічного і технологічного забезпечення режимів безпеки в головному офісі банку та його філіях, освоєння спеціальної техніки і досягнення рівня підготовки працівників Департаменту, необхідного для забезпечення безпеки банку, його працівників, акціонерів і клієнтів.

8. Інформаційно-аналітичні. Забезпечуються шляхом цілеспрямованого збору, накопичення, обробки і надання інформації, яка належить до сфери забезпечення безпеки керівництва банку, організації її аналітичної обробки з використанням всіх накопичених у банку даних; створення і використання необхідних для цього технічних, програмних і методичних засобів.

9. Контрольні. Працівники банку в межах своїх функціональних обов'язків виявляють недоліки і впроваджують адекватні ризикам заходи внутрішнього контролю.

Департамент взаємодіє з правоохоронними, податковими та іншими Державними контролюючими органами з питань інформаційного обміну і реагування на протиправні дії щодо установ і працівників структурних підрозділів банку, координує дії щодо попередження проникнення ворожих елементів у структурні підрозділи банку і нанесення збитків при проведенні банківських операцій.

Департамент взаємодіє в рамках Закону України "Про банки і банківську діяльність" з підрозділами банківської безпеки інших банків з питань обміну інформацією, щодо попередження проникнення в систему банку осіб, які мають відношення до кримінальних структур та ін.

Що стосується структурних підрозділів, то як вже зазначалося (див. рис. 3), Департамент банківської безпеки складається з:

- управління інформаційної і економічної безпеки;
- відділу кримінальних розслідувань;

- відділу захисту технологій платіжних карток.

Забезпеченням економічної безпеки в ПАТ “Укрсоцбанк” займається управління інформаційної та економічної безпеки.

Основними напрямками забезпечення економічної безпеки банку є:

- 1) кредитні операції;
- 2) партнерські стосунки банку;
- 3) комунікації бізнес-підрозділів і господарських підрозділів банку з клієнтами і партнерами у разі втрати зв'язку з ними;
- 4) кримінальні розслідування;
- 5) захист технологій платіжних карток;
- 6) інші.

Відділ кримінальних розслідувань:

- проводить службові перевірки і розслідування в банку;
- здійснює належну взаємодію з правоохоронними органами (СБУ, МВС, прокуратурою) з питань перевірки інформації про скоєння злочинів і правопорушень;
- здійснює заходи, направлені на відшкодування збитків, заподіяних банку неправомірними діями фізичних і юридичних осіб;
- встановлює причини та умови виникнення проблемної заборгованості по виданих і неповернених кредитах, надає пропозиції філіям щодо їх усунення.

Відділ захисту технологій платіжних карток:

- контролює відповідність технологій, які використовуються і впроваджуються процесинговим центром, у частині безпечного здійснення і обслуговування операцій з банківськими платіжними картками відповідно до стандартів міжнародних платіжних систем;
- здійснює контроль за паролемною політикою, правами доступу і вилученням записів звільнених користувачів, які мають доступ до програмного забезпечення банку;
- здійснює генерацію ключової інформації для банкоматів і POS-терміналів;
- у складі робочої групи бере участь у проведенні службових розслідувань у випадках шахрайств і зловживань співробітників підрозділів банку з використанням інформаційних технологій;
- проводить перевірку по міжнародній базі і міжбанківській базі неблагонадійних клієнтів “Exchange-online” торгових підприємств з метою попередження укладання угод з особами, які мають негативну репутацію.

Останнім елементом Департаменту банківської безпеки (див. рис. 1), який ще не аналізувався детально, є Департамент нагляду за нормати-

вно-правовою відповідністю і фінансового моніторингу. Його структура наведена на рис. 4.

Рис. 4. Структура Департаменту нагляду за нормативно-правовою відповідністю і фінансового моніторингу

У рамках роботи Департаменту нагляду за нормативно-правовою відповідністю і фінансового моніторингу аналізується, узагальнюється інформація, яка поступає зі структурних підрозділів головного офісу і філій банку, щодо спроб легалізації (відмивання) клієнтами доходів, отриманих злочинним шляхом, координується діяльність філій банку з питань фінансового моніторингу, готуються і надаються в певні терміни статистичні звіти, встановлені Національним банком України, а також виконуються інші функції, визначені Положенням про Департамент нагляду за нормативно-правовою відповідністю і фінансового моніторингу.

Забезпеченням фізичної безпеки в банці займається відділ охорони.

Висновки. Таким чином, на прикладі ведучого банку України – ПАТ “Укрсоцбанк”, що є членом однієї з найбільших банківських груп Європи Unicredit, нами були розглянуті організаційні підходи щодо

забезпечення банківської безпеки. Оскільки ПАТ “Укрсоцбанк” поєднує в собі сучасні західні підходи та методичні підходи, що були сформовані в ньому протягом всього періоду становлення української банківської системи, на нашу думку, система організації банківської безпеки в ньому близька до еталонної, а отже, може стати прикладом для інших банківських установ.

Список літератури

1. Зубок, М. І. Безпека банківської діяльності [Текст] : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / М. І. Зубок. – К. : КНЕУ. – 2003. – 154 с.
2. Офіційний сайт ПАТ “Укрсоцбанк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.usb.com.ua/>.
3. Побережний, С. М. Організація діяльності підрозділів банківської безпеки в сучасному комерційному банку [Текст] / С. М. Побережний. – Суми : Мрія-1, 2004. – 56 с.
4. http://e-financecom.ua/ru/gosfinance/2006/09/11/80_mlr_dollarov_SShA_prevysil_obschij_uscherb_dlja_mirovoj_ekonomiki_v_rezultate_teraktov_v_NjuJork [Електронний ресурс].

Summary

The following article is dedicated to organization of the banking safety system.

Отримано 08.02.2011

Пластун, О.Л. Організаційні основи забезпечення банківської безпеки [Текст] / О.Л. Пластун, О.М. Деркач // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. - Суми: УАБС НБУ, 2011. - Вип. 31. - С. 226-237.

УДК 336.148

Т. О. Пожар, ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ І ВИДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

У статті визначено сутність, функції і види державного фінансового контролю, надано авторське визначення економічного змісту поняття “державний фінансовий контроль”.

Ключові слова: державний контроль, державний фінансовий контроль, державні фінансові ресурси.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування державних фінансів, раціональний розподіл і використання ресурсів, динамічний розвиток вітчизняної економіки передбачають необхідність проведення постійного фінансового контролю з боку держави.

Контроль державних фінансів є обов’язковим елементом регуляторної системи, мета якої полягає у своєчасному виявленні відхилень від прийнятих стандартів, порушень принципів законності, ефективності, доцільності та економності управління фінансовими ресурсами, що дозволяло б у кожному конкретному випадку внести відповідні корективи, посилити відповідальність уповноважених осіб, отримати відшкодування збитків та перешкодити або принаймні ускладнити повторення виявлених порушень у майбутньому [9].

Мета статті – дослідити сутність і функції державного фінансового контролю.

Аналіз публікацій. Дослідженням окремих аспектів теорії і практики державного фінансового контролю займалися такі вчені, як С. І. Юрій, В. М. Федосова, Л. А. Дробозіна, О. Д. Василик, В. С. Загородський, О. Д. Вовчак, І. Г. Балагун, І. Р. Чуй, Л. В. Гуцаленко, О.Ю. Большакова, Л. К. Воронова та інші. Проте з багатьох теоретичних питань залишилися “білі плями”.

Виклад основного матеріалу. Аналіз публікацій, присвячених дослідженню державного фінансового контролю, свідчить, що науковці дають різні тлумачення категорії “державний фінансовий контроль” (табл. 1).

Підхід науковців до визначення категорії “державний фінансовий контроль” значною мірою залежить від розуміння її сутності. Такі науковці, як Л. К. Воронова, Ю. Воронін, Н. І. Хімічев зазначають, що це контроль за формуванням, розподілом і використанням саме державних ресурсів.